

Литвиненко О. О. Практичний підхід до формування базових мовних компетентностей в іноземних студентів (ключний відмінок) // Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: Серія «Філологія». – Острог: Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69). Ч. 1. – С. 263 – 265.

УДК 811.161.2:376.1-054.62

О. О. Литвиненко

Національний фармацевтичний університет, м. Харків

**ПРАКТИЧНИЙ ПІДХІД ДО ФОРМУВАННЯ БАЗОВИХ МОВНИХ
КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ В ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ
(КЛИЧНИЙ ВІДМІНОК)**

*У статті порушено **актуальне** для початкового етапу вивчення мови питання викладання української мови іноземним студентам. **На меті** нашої розвідки маємо дослідити й узагальнити методи й підходи до формування мовних компетентностей у студентів, зокрема у граматичному аспекті. Важливим при цьому є застосування комбінованих методів і прийомів, різних видів практичних завдань у процесі засвоєння базової граматики української мови. **Завдання** нашої роботи вбачаємо у з'ясуванні основних проблем у вивченні граматичних парадигм української мови та шляхів подолання цих труднощів. **Результати** роботи можна застосовувати як під час підготовки до практичних занять з української мови, так і для самостійної роботи студентів. **Висновок** можна сформулювати як необхідність застосування комплексного підходу з метою успішного формування мовних компетентностей в іноземних студентів.*

Ключові слова: граматична компетентність, ключний відмінок, іноземні студенти, методи та прийоми викладання, українська мова.

Литвиненко О.А.

Практический подход к формированию базовых языковых компетентностей у иностранных студентов (звательный падеж)

*В статье рассмотрено **актуальный** для начального этапа изучения языка вопрос преподавания украинского языка иностранным студентам. **Цель** нашей работы состоит в том, чтобы исследовать и обобщить методы и подходы к формированию языковых компетентностей у студентов, в частности в грамматическом аспекте. Важным при этом является применения комбинированных методов и приемов, разных видов практических заданий в процессе усвоения базовой грамматики украинского языка. **Задание** нашей работы видим в выяснении основных проблем в изучении грамматических парадигм украинского языка и путей преодоления этих трудностей. **Результаты** работы можно применять как во время подготовки к практическим занятиям по украинскому языку, так и для самостоятельной работы студентов. **Вывод** можно сформулировать как необходимость применения комплексного подхода с целью успешного формирования языковых компетентностей у иностранных студентов.*

Ключевые слова: грамматическая компетентность, звательный падеж, иностранные студенты, методы и приемы преподавания, украинский язык.

Lytvynenko O.O.

Practical approach to the forming of basic language competences for the foreign students (vocative case)

*Lately, the problem of teaching Ukrainian as a foreign language has come to a great importance in modern educational system. In the article, the **topical issue** of teaching Ukrainian for the foreign students at the initial stage of language study has been considered. The **aim** of our research consists of investigating and generalizing the methods and approaches towards forming the language*

*competence for the students, in particular in grammatical aspect. Here the application of the combined methods and receptions, different types of practical tasks in the process of mastering of base grammar of Ukrainian is of great importance. The **task** of our work can be seen in finding out the main problems in the study of grammatical paradigms of Ukrainian and the ways of overcoming those difficulties. Practical **results** can be applied both during the preparation to practical tuition in Ukrainian and for students' self-instruction. The **conclusion** can be set forth as the necessity of application of complex approach with the purpose of the successful forming of language competence for the foreign students.*

Keywords: foreign students, grammar competence, methods and approaches of teaching, Ukrainian language, vocative case.

Питання викладання української мови як іноземної набуває все більшої **актуальності** в умовах сучасних тенденцій до глобалізації освітнього процесу загалом й інтернаціоналізації освіти в Україні зокрема. Викладання української мови іноземним студентам наразі є необхідною умовою здобуття вищої освіти студентами-іноземцями у ВНЗ України відповідно до Статті 7 Закону про освіту №3491-д. Основна **проблема постає** тут у тому, що жоден сучасний вищий навчальний заклад в Україні не забезпечує підготовки фахівців за спеціальністю «Українська мова як іноземна», отже, викладачам доводиться використовувати загальні методики викладання іноземних мов, а також спиратися на власний досвід та інтуїцію. Як позитивний слід відзначити той факт, що останнім часом з'явилися численні публікації й розвідки з цієї проблеми, навчальні посібники, які дають можливість викладачам української мови комбінувати та використовувати різноманітні методики, техніки та вправи, зокрема такі: «Українська мова для іноземних студентів I-IVкурсів» (М. В. Арделян, 2010), «Завдання для практичних занять з навчальної дисципліни" Українська мова (за професійним спрямуванням)" для іноземних студентів усіх напрямів підготовки всіх форм навчання» (І. Ю. Підгородецька, С. Ю. Сокол, 2012); «Українська мова для

іноземних студентів» (М. В. Винник, О. М. Гайда, І. Д. Драч, 2013) та ін. На особливу увагу заслуговує посібник «Українська мова для іноземних студентів» авторського колективу Національного фармацевтичного університету, де послідовно й логічно подано фонетичний, лексичний і граматичний матеріал [2], підручник із серії «Яблуко» Мар'яни Бурак видавництва Українського католицького університету [1], підручник Данути Мазурик «Українська мова для іноземців. Крок за кроком» [4], а також практикум «Українська мова для іноземців», автори Назаревич Л.Т., Гавдида Н.І., який розраховано на студентів-іноземців, що попередньо навчалися на підготовчих курсах української мови й володіють основами граматики та культури мовлення [6]. Це, безумовно, сприяє ефективності методів та прийомів формування рис професійного мовлення в іноземних студентів.

Завдання нашої розвідки вбачаємо у з'ясуванні основних проблем у вивченні граматичних парадигм української мови та шляхів подолання цих труднощів. З цієї метою відібрано відповідний граматичний **матеріал для дослідження**, приділено окрему увагу вивченню відмінкової парадигми українських іменників на прикладі засвоєння форм кличного відмінка. У цьому руслі варто погодитися з думкою Луцюк М.В.: «У межах навчального курсу іноземної мови неможливо навчити й навчитися цій мові “взагалі”, але можливо оволодіти її фрагментами – доцільно побудованій і тому дієвій підсистемі цієї мови. Побудова такої функціональної підсистеми здійснюється в три етапи: спочатку фіксується обсяг кінцевих знань, якими хоче чи повинен оволодіти студент; потім здійснюється відбір, мінімізація та дозування фактографічного матеріалу, що покриває повністю і надлишково сферу цільової комунікації, і тільки після цього вибирається стратегія навчання» [3]. Якщо студенти вже володіють спорідненими мовами (російською, білоруською, польською), то це може бути як перевагою (коли певні міжмовні моменти виявляються аналогічними), так і недоліком (коли однакові на перший погляд слова мають зовсім різне значення). За

спостереженнями Зоряни Мацюк, навчальні програми, що постали останніми роками, спираються на найновіші вимоги: слухачі мають уміти не тільки розпізнавати й формулювати речення, що багато років становило мету навчання, але й творити та розуміти висловлювання, оперувати мовленнєвими актами, які є основою мовної комунікації; отже, вміння послуговуватися мовою мають набути характеру, що відповідає автентичному вживанню мови [5, с. 38].

На нашу думку, у процесі викладання української мови як іноземної велике значення має саме функціональний підхід, який, на противагу традиційному, зосереджує увагу на проникненні в семантичне багатство граматичної форми. Необхідно наголосити й на ролі мотивації іноземних студентів до вивчення української мови. Важливим є пояснити студентам-іноземцям немовних вищих навчальних закладів основні поняття з термінознавства, їх професійного мовлення, збагатити їхній словниковий запас не тільки термінологією, а й професійною лексикою. Українська мова для іноземних громадян має виступати засобом комунікації, спілкування з представниками інших націй. Важливо розвивати культурологічний та міжкультурний підхід у навчанні.

Під час викладання української мови для іноземних студентів виникає цілий комплекс питань формування мовної компетентності студентів – майбутніх фахівців. У формуванні мотивації до вивчення української мови студентами-іноземцями слід виділити окремі етапи. На початку занять студенти очікують, що їх навчатимуть говорити, спілкуватися іншою мовою. Якщо цього не відбувається, вони швидко втрачають цікавість. Тому на початковому етапі завжди важливо дати студентам такий матеріал, який вони зможуть використовувати для побудови найпростіших діалогів, а також максимально дати можливість спілкуватися, реалізовувати комунікативну активність. Обов'язковим для мотивації є особисте зацікавлення студента у вивченні української мови. Наприклад, якщо студент навчається в багатомовній групі, де відсутня спільна рідна або іноземна мова, то

українська стане єдиним засобом спілкування з одногрупниками й викладачами, що значно стимулює зацікавлення студентів. Складнішою є ситуація для студентів, які навчаються у моно- або білінгвальних групах. У таких випадках доцільно наголосити на необхідності вивчення української мови з метою мати можливість вивчати фахову літературу, інтернет-джерела для подальшої навчальної й наукової роботи. Позитивним чинником є й застосування мультимедійних засобів навчання, які значно розширюють можливості як викладача, так і студента: можна створювати мовне оточення в аудиторії, слухати музику, аудіокнижки, дивитися фільми й серіали, спілкуватися в письмовому чи усному вигляді з іншими носіями мови. Слід наголосити на зацікавленні студентів-іноземців в умовах російськомовного середовища в містах Східної України, зокрема, в Харкові, де досить складно мотивувати студентів необхідністю повсякденного спілкування українською мовою в побуті: тут трапляються прикрі випадки, коли іноземні студенти звертаються до місцевих мешканців – громадян України українською мовою, а у відповідь чують російську, якої вони не вивчали й не розуміють, а це негативно позначається на їхній мотивації до навчання. Погоджуємося з думкою Лариси Селіверстової, що однією з причин такого становища можна вважати двомовність навчання (російська й українська мови) у вишах східних областей України [7, с. 23].

Отже, на початку мовного курсу слід, по-перше, ознайомити студентів з необхідною кількістю лексичних одиниць, потрібних для побудови найпростіших діалогів, у тому числі експресивно забарвлених слів, фразеологічних зворотів, лексики з різних функціональних стилів; по-друге, поступово вводити лінгвокраїнознавчу лексику; по-третє, ознайомити з емоційними варіантами, що допомагають формувати індивідуальне мовлення; і нарешті, засвоїти основні принципи української фонетики й норми орфоєпії. Основні моменти, про які слід пам'ятати викладачеві української мови як іноземної з метою формування правильної мотивації у студентів, полягають у тому, що необхідно правильно обирати рівень

навантаження: якщо заняття занадто легкі – учні втрачають цікавість, якщо занадто складні, це спричиняє нерозуміння, стрес і зниження зацікавленості. Також навчання має бути систематичним для того, щоб бути ефективним: потрібно постійно підтримувати мотивацію й зацікавлення, не підганяти з виконанням завдань, підкреслювати й звертати увагу на те, що вдається найкраще, якщо студенти навчаються «чути» мову, не будуть мати проблем із вимовою; викладач має говорити повільно й уникати зайвих слів. Пізніше можна перейти на нормальну швидкість мовлення, таку, яку можна почути в природному мовному середовищі. Вдалим прийомом є комбінування різних мовних компетенцій (мовлення, аудіювання, письмо, читання): усі ці види діяльності мають бути пов'язані між собою спільною темою (наприклад, на занятті про українські свята можна вчити складати побажання, писати вітальні листівки, читати та укладати діалоги про традиції, слухати і/або співати святкові пісні, вивчати лексику відповідної тематики тощо). Тут слід пам'ятати, що не варто давати занадто велику кількість лексики, краще об'єднувати слова за тематичними категоріями. Корисним є добирання слів за їх приналежністю до певного класу, за асоціативними зв'язками, продовження чи укладання синонімічних рядів та антонімічних пар (маленький \neq великий). Ступінь складності слід поступово збільшувати, завдання мають бути логічно пов'язаними між собою [5, с. 38].

Найефективнішим методом вважаємо такий, при якому навчання повністю відбуватиметься українською мовою. Це вимагає від студентів більшої концентрації, дає можливість сприймати мову на слух і дає кращий ефект. Пояснюючи нові теми, можна вживати картинки, конкретні предмети, інтернаціоналізми, синоніми тощо. Високих результатів можна досягнути за допомогою застосування технічних засобів навчання з використанням презентацій, аудіозавдань, відеороликів та демонстрацією їх в аудиторії на проекторі чи мультимедійній дошці.

Формування елементарних граматичних навичок слід починати разом із вивченням графічних та фонетичних норм української мови. Уже в темі

«Знайомство» варто вводити такі граматичні поняття, як «іменник», «істота – неістота», «рід» і «відмінок». Не слід переобтяжувати виклад навчального матеріалу нагромадженням відомостей про поділ іменників на відміни, відмінкову парадигму іменників в українській мові тощо. Варто починати засвоєння відмінкових форм іменників із називного та кличного відмінків, застосовуючи їх у комбінації з найпростішими фразами етикету та конструкціями типу «Як Вас звать?», «Дуже приємно», «Звідки Ви приїхали?» тощо з комунікативною метою, наприклад, запропонувавши студентам не лише познайомитися, але й почати звертатися один до одного на ім'я українською мовою. Цей прийом (так званий «ice-breaking effect» має на меті не лише формування комунікативних та граматичних навичок у студентів, але й сприятиме подоланню певного психологічного бар'єру, який зазвичай виникає при зіткненні з чимось незнайомим: у нашому випадку це іноземна для студентів українська мова й чужомовне оточення.

У класичній граматиці прийнято вивчати кличний відмінок, спираючись на поняття відміни іменників та поділ іменників на групи. Зрозуміло, що цей підхід не буде ефективним для іноземних студентів, отже пропонуємо іншу схему вивчення цього граматичного аспекту. Після того, як студенти познайомилися між собою, варто запропонувати їм записати свої імена українською мовою та зробити спостереження: найвірогідніше, чоловічі імена матимуть нульове закінчення, а жіночі – -а (-я). На цьому етапі доцільно пояснити категорію роду іменників та категорію істоти / неістоти. Далі слід записати імена всіх присутніх на дошці й навести форми кличного відмінка для чоловічих і жіночих імен, наприклад: Ахмед – Ахмед + е, Хассан – Хассан + е; Фатім-а – Фатім + о, Сумі-я – Сумі + є і под. Тут можна запропонувати студентам самим сформулювати правило правопису відмінкових закінчень кличного відмінка, доповнивши відповідними граматичними коментарями. На цьому етапі слід пояснити, що форми кличного відмінка використовуються в українській мові лише для істот і вживаються для іменників чоловічого й жіночого роду. З метою демонстрації

граматичного матеріалу ефективно застосувати таблицю відмінкових закінчень у вигляді слайдів або анімованої презентації, а також корисним буде аудіозавдання (прослухати аудіоролик або подивитися відеоуривок, у якому використано форми звертання, й визначити їх на слух). Варто одразу закріпити нові знання на практиці, наприклад, запропонувати студентам скласти діалог зі своїм партнером, використовуючи імена один одного у кличному відмінку. Після усного закріплення доцільним є виконання письмового завдання: в активній лексиці заняття знайти іменники, визначити їх рід, категорію істоти чи неістоти та записати у формі кличного відмінка. Паралельно слід пояснити вживання розділових знаків при звертанні в українській мові. З метою подальшого закріплення комунікативних навичок викладачеві слід повертатися до них на наступних практичних заняттях, називаючи студентів на ім'я у формі кличного відмінка та заохочуючи студентів до вживання слів у кличному відмінку й у повсякденному українському мовленні. Отже, як бачимо, саме комплексний підхід до вивчення граматичного матеріалу забезпечує якісне формування мовних компетенцій у студентів-іноземців.

Нагадаємо, що слід бути вкрай коректним і толерантним при виправленні помилок: наприклад, у комунікаційних завданнях найголовнішим є зміст і те, що студент узагалі намагається щось сказати, ніж граматична правильність. Якщо ж помилки надто ускладнюють чи унеможливають розуміння (або постійно повторюються), помилку необхідно виправити, щоб вона не закріпилася в мовленні, але для цього доцільно дочекатися до кінця, а не переривати розповідь. Варто пам'ятати, що кожна людина має свій темп і стиль навчання: хтось краще сприймає матеріал на слух, хтось – у процесі руху (наприклад, щось записавши), хтось запам'ятовує тільки побачене. Саме тому комбінування завдань й надання достатнього часу для їхнього виконання є дуже важливим [5, с. 37].

Таким чином, можна зробити **висновок**, що викладання української мови для іноземних студентів є важливим завданням сучасної вищої освіти в

Україні й потребує спеціальної як практичної, так і теоретичної підготовки фахівців-філологів, викладачів української мови як іноземної. Позитивним явищем є зростання кількості публікацій підручників і посібників з української мови для вивчення іноземними студентами, але необхідність комплексного методичного підходу до викладання української мови як іноземної залишається актуальною. Застосування саме комбінованої методики викладу матеріалу, поєднання граматичного й лексичного аспектів із комунікативним є запорукою позитивних результатів у вивченні української мови іноземними студентами, а використання результатів функціонального підходу до опису лінгвістичних одиниць забезпечить практичне оволодіння іноземною мовою.

Література

1. Бурак М. Яблуко. Базовий рівень. – Підручник. – Львів: УКУ, 2017. – 238 с.
2. Лисенко Н. О., Кривко Р. М., Світлична Є. І., Цапко Т. П. Українська мова для іноземних студентів: Навчальний посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 239 с.
3. Луцюк М. В. Підручник з української мови для студентів-іноземців (довузівська підготовка в мовному середовищі). – [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://novyn.kpi.ua/2005-2/07_Lucuk.pdf
4. Мазурик Д. Українська мова для іноземців. Крок за кроком / Данута Мазурик. – Харків: Фоліо, 2017. – 288 с.
5. Мацюк З. Лінгвістичні основи методики викладання граматики української мови як іноземної / З. Мацюк // Теорія і практика викладання української мови як іноземної. – Львів: Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2007. – Вип. 2. – С. 31 – 39.
6. Назаревич Л. Т., Гавдида Н. І. Українська мова для іноземців. Практикум / Л. Т. Назаревич, Н. І. Гавдида — Тернопіль: ФОП Паляниця В. А., 2017. — 188 с.

7. Селіверстова Л. Проблеми укладання навчальних програм з української мови як іноземної / Лариса Селіверстова // Теорія і практика викладання української мови як іноземної. – Львів, 2008. – Вип. 3. – С. 21 – 26.